

М. А. Мурчін

аспірант кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ ТА ПРИНЦИПІВ СУЧАСНОГО МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У ВНУТРІШНЬОДЕРЖАВНЕ ПРАВО

У сучасному світі в епоху глобалізації та загальної міжнародної економічної інтеграції гостро постає питання про імплементацію норм і принципів міжнародного права у національне право держави.

Перш за все необхідно чітко розуміти терміни та давати визначення процесам. Міжнародне право — це система юридичних принципів і норм договірної і звичаєвого характеру, які виникають у результаті погодження між державами та іншими суб'єктами міжнародного співтовариства і регулює відносини з метою мирного співіснування. Сфера дії міжнародного права поділяється на: сферу суб'єктну, пов'язану із колом суб'єктів, які вступають у міжнародно-правові відносини; сферу об'єктну, говорячи інакше, це сфера, пов'язана із міжнародно-правовими відносинами, які безпосередньо виступають об'єктом міжнародного права; сферу просторову або просто територіальну [1, с. 40].

Загальновідомо, що однією з форм вираження норм міжнародного права є міжнародні договори, які водночас є й джерелами договірної права. Досягти мети укладеного міжнародного договору можливо лише шляхом його узгодження з нормами внутрішньодержавного права. Укладаючи такий договір і беручи тим самим певні зобов'язання, необхідно дотримуватися загальновизнаного принципу — *pacta sunt servanda* (лат. — договір повинен виконуватися).

Процес забезпечення виконання положень міжнародного права має назву «імплементація». Застосовуються різні варіанти імплементації: інкорпорація, уніфікація, відсилка, транс-

формація, створення спеціального правового режиму, рецепція та ін. Питання імплементації норм міжнародного права у національне право досліджуються в працях М. Буроменського, В. Денисова, А. Дмитрієва, В. Свінтова, П. Мартиненка, Л. Тимченка та ін. [2, с. 20].

У міжнародно-правовій літературі поняття «імплементація» використовується в широкому значенні як здійснення норм міжнародного права на міжнародному й національному рівнях. Термін «імплементація» (від англ. *implement*) означає «здійснення, забезпечення виконання», буквально — «забезпечення практичного результату й фактичного виконання конкретними засобами» [3, с. 192].

Взаємодія внутрішнього і міжнародного права полягає у поєднанні двох взаємопов'язаних процесів — впливу національних правових систем на утворення і розвиток норм і принципів міжнародного права та впливу міжнародного права на еволюцію правової системи кожної окремої країни чи їх груп.

Основним проявом впливу міжнародного права на внутрішньодержавне право є узгодження змісту норм національного права з положеннями міжнародного права. Як правило, таке узгодження відбувається шляхом запозичення міжнародно-правових норм у національне право або шляхом прийняття національних норм, що за своїм змістом відповідають принципам та нормам міжнародного права. У вітчизняній літературі такі процеси називаються імплементацією або трансформацією міжнародно-правових норм.

Ці два терміни, хоча і мають певні нюанси у змісті, але часто використовуються на позначення одних і тих самих процесів. Використання терміну «трансформація» у такому аспекті не зовсім вдале, оскільки етимологічно він означає зміну форми, а при реалізації міжнародно-правових норм на національному рівні утворюється нова національна норма права, яка змістовно хоча і повторює міжнародну, але має самостійну форму (нормативно-правовий акт, правовий прецедент тощо). Міжнародно-правова ж норма не припиняє своєї чинності і не змінює форми. Тому більш коректним є використання терміну «імплементація» (англ. *implementation*), який буквально означає «виконання, здійснення». Крім того, використання цього терміну є більш доцільним, оскільки і у західній правовій доктрині, і

в актах міжнародних організацій, передусім ООН, використовується переважно термін «імплементация», а не «трансформація» [4, с. 122-123].

У національній юридичній практиці та праві держав є два основних підходи до імплементации норм міжнародного права. Перший склався в Англії і є характерним для країн англосаксонської системи права. Він пов'язаний із загальною засадою, що у XVIII ст. була встановлена Вільямом Блекстоном виключно як узагальнення тогочасної судової практики: «Право народів є частиною права держави».

У Великій Британії це узагальнення кваліфікують як доктрину, що не має вирішального значення в регулюванні внутрішньодержавних відносин, бо не має загальнообов'язкової юридичної сили. У країнах англосаксонської правової сім'ї питання імплементации норм міжнародного права практично зводиться до їхнього застосування національними судами. Слідом за Англією імплементация норм міжнародного права була прийнята правовою системою США. У вітчизняній літературі А. Гавердовський, дослідивши теоретичні та практичні аспекти імплементации, переконливо довів переваги й доцільність її застосування як окремої концепції. За його визначенням, імплементация означає цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держав, яка здійснюється індивідуально, колективно або в межах міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної і повної реалізації зобов'язань, прийнятих ними відповідно до міжнародного права. Отже, за А. Гавердовським, імплементация передбачає забезпечення здійснення норм міжнародного права як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях усіма доступними й легальними для держав засобами: «Імплементация норм міжнародного права дуже часто неможлива без додаткових заходів правового характеру, які вживаються суб'єктами міжнародного права на міжнародному, національному рівнях або послідовно на тому й на іншому» [5, с. 53].

Імплементацию є фактична реалізація міжнародних зобов'язань на внутрішньодержавному рівні, здійснювана шляхом трансформації міжнародно-правових норм у національні законодавчі та підзаконні акти. Норма міжнародного права зберігає свій статус, але її змісту надається й статус норми національного права. Це зазначено у ст. 9 Конституції України

1996 р., яка проголошує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою, є частиною національного законодавства України. Ідеться про імплементацию міжнародної норми за допомогою національного права України, тобто відбувається пряма рецепція (один із способів трансформації), коли норма міжнародного права без змін запозичується національним законодавством. Ефективність імплементации норм міжнародного права всередині держави насамперед залежить від організаційно-правових заходів, що становлять зміст механізму імплементации, метою якого є досягнення цілей норм міжнародного права [6, с. 72].

На сьогодні у вітчизняній літературі немає єдиного погляду щодо внутрішньодержавних способів імплементации норм міжнародного права та чітких критеріїв відмежування їх один від одного, а отже, й чітко визначеної систематизації способів імплементации міжнародно-правових норм. Віддаючи перевагу одним і заперечуючи інші, автори виходять із власних переконань та прихильностей.

У статті 18 Конституції України йдеться про те, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародної спільноти за загально визначеними принципами та нормами міжнародного права [7, ст. 141]. Зауважимо, що держава може запозичити з норм міжнародного права лише певні моделі поведінки та зробити їх обов'язковими для застосування шляхом закріплення в законі (такий процес має назву «рецепція»).

Коли йдеться про відсылну норму, посилаємося на статтю 19 Закону України «Про міжнародні договори України», де закріплено таке положення: якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, визначені інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [8, ст. 540]. Тобто на законодавчому рівні закріплено пріоритет норм міжнародного акта над нормами внутрішнього законодавства, що й зумовлює відсылку до міжнародного договору в разі виникнення суперечностей. Таким чином, відсылні норми встановлюють співвідношення юридичної сили внутрішньодержавних і міжнародних норм.

Україна, як і будь-яка інша держава, укладає велику кількість і багатосторонніх, і двосторонніх міжнародних договорів, тож не дивно, що іноді виникають суперечності між положеннями таких договорів і внутрішнім законодавством. Типовою є ситуація, коли необхідність узгодити внутрішнє законодавче поле із конкретним міжнародним договором водночас суперечить позиціям іншого договору та ряду внутрішніх норм [6, с. 73].

Отже, в вітчизняній правовій системі треба створити дієвий механізм імплементації й умови для забезпечення реалізації та фактичного використання норм міжнародного права у різних галузях права України.

Література

1. Тарасов О. В. Проблема суб'єкта в міжнародному публічному праві [Текст] : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О. В. Тарасов ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. — Харків, 2015. — 40 с.
2. Плавич В. П. Імплементація норм і принципів сучасного міжнародного права у внутрішнє право (порівняльно-правові аспекти) [Текст] / В. П. Плавич // Держава і право. Юридичні і політичні науки. — 2013. — Вип. 60. — С. 20-28.
3. Webster's Third New International Dictionary [Текст]. — Camb. (Mass), 1966. — 1134 p.
4. Плавич В. П. Выработка совершенного правовопонимания в эпоху нового синтеза [Текст] // Ринкова економіка: Сучасна теорія: практика управління. — Одеса, 2006. — Т. 9, вип. 10. — С. 122-123.
5. Гавердовский А. С. Имплементация норм международного права [Текст] / А. С. Гавердовский. — К. : Вища школа, 1980. — 320 с.
6. Раскалей М. Особливості імплементації міжнародних договорів у внутрішній правопорядок у галузі повітряного права України [Текст] / М. Раскалей // Віче. — 2007. — № 5-6. — С. 72-74.
7. Конституція України [Електронний ресурс] : Закон України від 28.06.1996 р. із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 15.05.2014 р. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> — Назва з екрана.
8. Про міжнародні договори України [Електронний ресурс] : Закон України від 29.06.2004 р. із змін., внес. згідно із Законами України : за станом на 20.07.2014. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1906-15> — Назва з екрана.